

POLICIA DE MERCAT A L'ÈPOCA MEDIEVAL

Montserrat Bajet Royo
Universitat Pompeu Fabra

1. NOTA PRELIMINAR

El treball que es presenta és una versió revisada i actualitzada de la ponència exposada a Valladolid en el Seminari d'Història del Dret Luis de Valdeavellano, amb el títol «Policía de mercado».¹ L'objectiu del present treball és situar la institució de la policia de mercat, denominada *mostassafia* a la Corona d'Aragó, dins d'un marc històric. Així doncs, aquesta breu exposició no intenta tornar a resumir el que es diu als llibres de mostassaf,² sinó que més aviat intentarem fer una aproximació a la institució de la mostassafia dins del panorama històric dels segles XIII-XIV, en un context de renaixement de les ciutats i de la ciència del dret.

Com se sap, al llarg dels segles XIII i XIV, el clima renovador va emergir dels juristes que obrien nous camins a través de la interpretació dels textos jurídics romanístics i canonístics. Així mateix, al segle XIV es van multiplicar les normatives locals en forma de consuetuds, capítols, bans o establiments. D'aquí ve que a l'activitat jurídica romanística s'hi hagi d'afegir la que es produeix al voltant dels consells municipals. En aquest sentit, Bellomo³ explica que es va construir, per la necessitat de la vida diària, un sistema de connexions entre la necessitat de les institucions particulars (*ius proprium*) i el dret comú romanocanònic. Des d'aquesta perspectiva, per a aproximar-se a la figura de la policia de mercat en l'època medieval va ser necessari abordar tres qüestions. En primer lloc, preguntar-se sobre l'origen del càrrec; en segon lloc, distingir dins del dret urbà les ordenances generals i les especials de mostassaf i, en tercer lloc, relacionar la figura de la policia de mercat amb el pensament jurídic dels segles medievals.

1. Va tenir lloc al novembre de 1995, amb el patrocini de la Fundación Duques de Soria i dirigit pel professor J. M. Font i Rius, titular de la Càtedra Luis García de Valdeavellano.

2. Encara que el seu estudi i la transcripció continua tenint un gran interès i actualitat. Bona prova d'això és el bon treball de recerca presentat per Antoni FERRER ABARZUZA amb el títol «El Llibre del mostassaf d'Eivissa. La vila d'Eivissa a la baixa edat mitjana», Bellaterra, UAB, 2002.

3. M. BELLOMO, *La Europa del derecho común*, Roma, 1999, p. 163-217.

2. POLICIA DE MERCAT⁴

Al començament del segle XIV, es troben indicis ben clars que la comunitat urbana de Barcelona havia aconseguit un nivell socioeconòmic notable. L'expansió urbana del final del segle anterior havia permès l'ampliació de les zones comercials, i als nous espais s'havien situat places destinades a mercats especials (la plaça de la llana, la plaça del blat, la de la peixateria, etc.).

Pel que fa a la capacitat normativa o reglamentària, a aquesta comunitat ciutadana de Barcelona consolidada al segle XIV hom li reconeixia un àmbit de funcions pròpies i exclusives encaminades a ordenar les condicions jurídiques dels mercats diaris, especialment en relació amb els preus, la qualitat dels productes i el control dels comerciants.

Un cop consolidada l'autoritat dels consellers i amb l'augment de les seves competències, l'organització del govern municipal es va anar desenvolupant de forma paral·lela al creixement de la ciutat, amb una burocràcia cada vegada més complexa. Com a fruit d'aquesta organització, els funcionaris són escollits i designats pel Consell de Cent. En són un exemple els *guardians*, els *sayons* o els *caps de guayta*, que actuen com a agents municipals i que exerceixen les seves funcions sense que hi interfereixi el poder reial.

Amb el pas del temps, a mesura que es van anar desenvolupant les competències del Consell i els problemes administratius eren més complexos, es va imposar la necessitat de donar a alguns magistrats atribucions concretes, i de crear nous oficials executius encarregats de funcions específiques, com és ara el cas del *clavary*, l'*escrivà major*, el *racional*, els *obrers*, etc.⁵ Per a atendre les seves tasques i exercir la seva potestat, se servien dels escrivans, dels juristes, dels notaris, i, en general, de personal subaltern que ajudaven en el compliment de funcions concretes.⁶ Així es va crear un entramat administratiu cada cop més complex i inspirat en l'organització estatal existent completada per les *Ordenacions de Pere el Cerimoniós*.⁷

4. La recerca s'emmarca dins el projecte d'investigació titulat: «Historia de una institución jurídica: la monarquía en la Corona de Aragón», dirigit pel professor Tomás de Montagut, DGIC, MEC 96-0284. El treball va ser presentat com a comunicació en el Seminario de Historia de las Instituciones Españolas que va tenir lloc a Valladolid el novembre del 1995, amb el patrocini de la Fundación Duques de Soria i dirigit pel professor J. M. Font i Rius, titular de la Càtedra Luis García de Valdeavellano, 1995.

5. V. FERRO, *El dret públic català*, Vic, 1987, p. 159-163.

6. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 392-409. Designació, categories, durada de l'ofici, responsabilitat, etc.

7. C. BATLLE, *Història de Barcelona*, Barcelona, 1992, vol. II, p. 280.

Entre els assumptes privatius del municipi barceloní hi trobem el bon funcionament del mercat local i el moviment comercial diari de la ciutat.

Per a executar les normes acordades pel Consell en aquest àmbit, la policia de mercat, o *mostassaf*, actuava com un autèntic titular de jurisdicció; és a dir, que era competent per a aplicar i interpretar el dret en els casos concrets en què es produïen conflictes d'interessos.⁸ En conseqüència, el mostassaf, a diferència d'altres oficials, va néixer de la relació que hi havia entre el municipi i l'autoritat sobirana, que és a qui corresponia fer justícia o declarar a cadascú el seu dret. Volem recordar també que el professor Font ja es va ocupar de la relació entre el municipi i l'autoritat reial en subratllar que aquesta es posava de manifest no només en la concessió de privilegis sinó també en l'organització administrativa, ja que era el rei qui designava el batlle (*baiulus*) a les localitats, qui tenia múltiples atribucions i facultats.⁹ Així doncs, el batlle apareix des del primer moment com l'autoritat posada pel rei per a exercir les funcions públiques.

Per tot plegat, s'ha de distingir entre els funcionaris municipals i altres oficials que, per bé que actuaven en l'àmbit municipal, eren designats pel rei. Aquest era també el cas de la policia de mercat o *mostassaf*.

Pel que fa a la concepció d'aquest càrrec públic, s'ha d'assenyalar que era una autoritat designada pel rei, però que des dels seus inicis va anar lligada a l'administració municipal, per a atendre afers que afectaven l'interès comú de la ciutat i les necessitats dels membres de la comunitat. En aquest sentit, s'ha d'assenyalar que el municipi va gestionar, durant els segles XIV i XV, funcions que més tard van ser competències de l'Estat. Per a això, el govern municipal de Barcelona desenvolupava unes incipients activitats administratives urbanes, encaminades a exercir el poder i controlar que el conjunt dels ciutadans respectessin la llei.¹⁰

Aquesta interferència del poder reial en l'òrbita municipal es pot explicar, d'una banda, per les funcions judicials del càrrec i, de l'altra, per l'estructuració dels recursos reials i la mecànica recaptadora de la corona, que no renunciava als

8. T. de MONTAGUT, «La justicia en la Corona de Aragón», a *La Administración de justicia en la historia de España*, Guadalajara, 1999, p. 649-685. Sobre la competència d'establir l'equitat que s'atribueix al titular de jurisdicció, veg. p. 665-668.

9. J. M. FONT RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», a *Estudios sobre drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona, 1985, p. 281-560. «Y el "baiulus" (batlle) primera y única autoridad local —por mucho tiempo— será el punto de enlace entre la jurisdicción real (o señorial) y el municipio, será el puente por donde un nuevo poder, el popular, vendrá a participar en aquella jurisdicción superior [...]»

10. P. ORTI GOST, «El Consell de Cent durant l'edat mitjana», a *El temps del Consell de Cent, I. L'emergència del municipi segles XIII-XIV*, Barcelona, 2001, p. 21-48.

ingressos que li podia comportar el cobrament de les multes d'una gran ciutat, i que, en última instància, posa de manifest l'autoritat del rei en l'administració municipal.

D'altra banda, l'entramat administratiu i judicial que es va desenvolupar als segles XIII i XIV, amb el renaixement de la vida urbana i el restabliment del poder públic, corresponia a un nou plantejament jurídic que es va produir amb la recepció del dret comú.¹¹ En realitat, com veurem, l'originalitat en la concepció d'aquest càrrec sembla que sigui l'aplicació d'una nova metodologia jurídica que combinaria el *ius proprium* i les solucions jurídiques pròpies del dret comú.¹²

En conseqüència, ens preguntem també fins a quin punt el mostassaf o policia de mercat de Barcelona només recollia el nom de la tradició àrab, o si també n'adoptava alguns continguts, que alhora, originàriament, tenien les arrels en el món romà, o si, per contra, les funcions d'aquesta magistratura eren fruit directe del món clàssic, adaptat, com en altres ciutats europees, a les necessitats del moment. En qualsevol cas, encara serà essencial distingir, als segles XIV i XV, en què Espanya compartia un llegat pluricultural, si hi havia o no entre les funcions del càrrec una missió religiosa i moral, o si les seves atribucions eren simplement juridicoadministratives.

3. LES ORDENANCES GENERALS I LES ORDENANCES ESPECIALS DE MOSTASSAF A BARCELONA DURANT ELS SEGLES XIV I XV

Una de les manifestacions de la personalitat del municipi consistia en la facultat de promulgar ordenances per resoldre els problemes i les necessitats dels seus habitants.¹³

11. T. de MONTAGUT, «L'ordenament jurídic català i el dret municipal», a *VII Centenari dels Costums d'Orta. Actes de les jornades d'estudi*, Horta de Sant Joan, 1997, p. 63-84.

12. En aquest sentit, sembla poc fundada l'afirmació de Sevillano Colom sobre l'origen de l'ofici de mostassaf a Barcelona, València i Mallorca. En precisar les atribucions manifesta que són aproximadament les mateixes i fonamentades en el càrrec de *muhtasib*, «lo cual no es de extrañar si se tiene en cuenta que los tres son herederos del muhtasib árabe, que era el oficial encargado de la institución musulmana llamada la Hisba [...]», F. SEVILLANO COLOM, «De la institución del Mustaçaf, de Barcelona, de Mallorca y de Valencia», a *Anuar. Hist. Derecho Esp.* XXIII, 1953, p. 528-538 i 526.

13. «De las consuetuds de Barcelona vulgarment ditas lo "Recognoverunt Proceres" (1283), a *Constitucions de Catalunya, incunabile de 1495*, Barcelona, 1988, p. 632-650, estudi introductor i a càrrec de J. M. Font i Rius.

Tal com assenyala J. M. Font Rius, la potestat normativa la determina la mateixa naturalesa jurídicopública del règim municipal medieval, de manera que no seria adequat parlar d'atribucions legislatives sinó de potestat normativa com a efecte de l'autonomia politicoadministrativa. L'exercici efectiu de la potestat normativa es projecta en l'aparició d'unes fonts jurídiques que, en la sistemàtica del dret medieval, s'han d'inserir en el dret local o municipal. Els conjunts de normes emanades de les autoritats populars del municipi amb aprovació o conformitat de l'autoritat superior i destinades a l'ordenació del règim intern de la ciutat s'anomenen *ordenacions (bans, establiments)* i les autoritats municipals, per facilitar la feina administrativa i salvaguardar el *costum*, les anoten als arxius propis i en llibres especials.¹⁴

L'administració de la ciutat, la seguretat pública, el proveïment, el manteniment de l'ordre, les obres públiques, la salubritat i la higiene, exigien, per part de les autoritats responsables, mesures enèrgiques, amb efecte i execució immediats. En conseqüència, a les ciutats es van imposar ordenacions o lleis, és a dir, regles jurídiques, donades per l'autoritat i obligatòries per a tots els ciutadans.

Barcelona, al segle XIV, com altres municipis, gaudia d'una organització administrativa pròpia, i les competències autonòmiques dels seus òrgans es posen de manifest en la capacitat de legislar, en la reglamentació per a mantenir l'ordre públic i en l'organització econòmica de la ciutat. Bona prova d'això són les ordenances urbanes que es publicaven per al bon ordre de la ciutat.¹⁵

Podem pensar que aquestes ordenances constitueixen el dret mateix de la ciutat, dret urbà diferenciat i sovint diferent de la resta de poblacions properes que continuaven lligades al camp. Aquest dret urbà era, abans que res, el costum urbà nascut de les necessitats de la vida social i econòmica dels habitants de la ciutat, i el conjunt normatiu que les institucions de la ciutat van elaborar en el transcurs dels anys. Constituïa un dret especial comú a tots els habitants de la ciutat, i una garantia de la seva llibertat.

Des del començament del segle XIV, a Barcelona la legislació promulgada pel municipi es recollia als *Llibres del Consell*. El coneixement de les ordenances ens permet d'aprofundir en el passat i entrar de ple en els problemes que afecten Barcelona, que ja eren, en realitat, problemes d'una gran ciutat, en contrast amb les poblacions properes, que continuaven lligades a l'àmbit rural.

14. J. M. FONT RIUS, «La potestat normativa del municipi català medieval», a *Miscel·lània Ramon d'Abadal*, Barcelona, 1994, p. 131-164.

15. T. de MONTAGUT, «El règim jurídic dels juristes de Barcelona (1243-1399)», a *El temps del Consell de Cent I. L'emergència del municipi, segles XIII-XIV*, Barcelona, 2001, p. 193-212.

Pel que fa al contingut, la normativa municipal era molt variada, fet que permet d'observar la complexitat dels problemes a què s'enfrontaven els consellers i que es traduïa en la necessitat de legislar sobre nombroses matèries: defensa, ordre públic, sòl urbà, sanitat, etc.¹⁶

La normativa destinada a la regulació del comerç a la ciutat referida al període 1300-1350, també la trobem recollida als *Llibres del Consell*, i sempre barrejada amb la normativa general. Són ordenances anàlogues a les que es van recollir posteriorment als anomenats *Llibres de Mostassaf*. Es tracta de normativa dictada per a regular mecanismes relacionats amb el món del comerç (demanda,

16. F. ROCA SOLÀ, «La regulación de la vida ciudadana por el municipio de Barcelona (1300-1350)», tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, Facultat d'Història, Barcelona, 1975. Breu extracte de la tesi a F. ROCA SOLÀ, *La regulación de la vida ciudadana por el municipio de Barcelona (1300-1350)*, Barcelona, 1979.

Roca Solà les agrupa segons els criteris següents:

1. L'ordre públic: que fan referència a la prohibició de l'ús de certes armes i es donen normes respecte a la vida nocturna.
2. Higiene i sanitat urbanes, ordenances sobre la neteja de carrers, places i mesures higièniques sobre contaminació de l'aigua.
3. Disposicions sobre vies urbanes pensades especialment per a resoldre els conflictes que produïen els artesans que sovint envaïen i obstaculitzaven les vies públiques.
4. La Ribera: conjunt d'ordenances específiques per a una zona urbana en concret.
5. Agricultors i ramaders: es troben normes sobre l'ús de les pastures, la protecció del sembrat i la prohibició de treure els ramats de la ciutat.
6. Protecció de monestirs, esglésies i hospitals: en general disposicions per a protegir aquestes institucions.
7. Prevenió d'incendis: es prohibia fer foc als carrers o a prop dels edificis que tenien gra emmagatzemat.
8. Defensa de la propietat: aquest apartat reuneix disposicions encaminades a la seguretat pública com ara el respecte a *seny del ladre*, o la vigilància de segons quins ponts.
9. Autoritats i funcionaris municipals: recull la normativa relativa al comportament de *guardians*, *sayons* i *caps de guayta*.
10. Marginats socials: reuneix les disposicions sobre jueus, delinqüents, pidolaires, disminuïts físics, prostitutes i esclaus.
11. El correu: una ordenació de 1316 cita els homes que caminaven a jornades.
12. Disposicions sobre fadigues: en general es refereixen a les persones que no compleixen els pactes establerts en el lloguer d'animals.
13. Cirurgians i medicina: destaquen les disposicions sobre els barbers, les llevadores, els metges i els especiers.
14. Les festes i els regals: reflecteix la reglamentació sobre els regals i les celebracions matrimonials, tornejos i aplecs.
15. El joc: ordenances relatives al joc, per a prohibir-lo.
16. La vida religiosa: es prohibeix la blasfèmia i es regula la moralitat, l'abstinència, els enteraments i les processons.

oferta i preus),¹⁷ que permetia el funcionament d'un mercat que havia de proporcionar els mitjans materials per a satisfer les necessitats dels habitants de la ciutat.

Enfront de l'ordre feudal, el model de societat civil urbana que el dret comú va aportar i desenvolupar amb una regulació minuciosa va comportar que els burgesos de les ciutats trobessin un instrument jurídic adequat que garantís les complexes relacions econòmiques, comercials i municipals i els donés seguretat.¹⁸

Aquest influx és possible per la recepció del dret comú a Catalunya en l'àmbit municipal, fenomen que va tenir lloc a mitjan segle XII, i que obeïa a causes ben conegudes, com ara l'expansió del coneixement del dret romà, conjuntament amb la del dret canònic i les glosses. La influència de l'Escola de Lleis de Bolonya (fundada cap a 1080) permet de conèixer la doctrina clàssica i els textos legals i la seva difusió entre altres mitjans, amb la redacció de nous llibres de lleis inspirats en el *ius commune*, que va passar a ser el dret de l'ordenament jurídic municipal.¹⁹

Incardinades en els costums i en les ordenacions municipals de la majoria de poblacions, es contempla la normativa destinada a regular les pràctiques comercials deslleials i enganyoses.²⁰ Aquesta normativa s'inspirava en els principis dels textos antics i servia per a resoldre els problemes del moment històric con-

17. Bans de Sant Baudili i Sabadell: fan referència a la venda o compra de productes manufacturats en aquestes poblacions.

18. El luxe i el vestuari: a les ordenances es prohibeix la vida ostentosa i, en conseqüència, l'ús de perles, or, plata i ermini en els vestits.

19. Normes sobre el proveïment i la regulació dels mercats: aquesta secció està formada per la següent agrupació de normes: disposicions diverses sobre places, monjoies, encants i el pes; el blat; el pa; l'oli; el vi; la carn; la caça i la volateria; el peix; la fruita; les hortalisses, fruits secs i llegums; els ous i el formatge; les espècies i la sal; la llenya; el farratge, el lli, l'estopa i la calç.

20. Disposicions sobre assaonadors, pergaminers, terrissaires, molers, llancers, ferrers, cuirassers, corders, cotoners, matalassers, teixidors de llana, sabaters, canviadors, candelers, fusters de ribera, corredors, forners i botoners.

21. Hi ha dues maneres de referir-se als impostos: amb el terme *almoïna*, fins a 1323, i a partir d'aquell any es parla d'*imposicions*.

17. Institut Municipal d'Història de Barcelona (IMHB). Es controla la revenda de carn: 1309, desembre, 10. *Llibre del Consell*, II (LC), f. 6v; 1325, desembre, 5. LC, IX, f. 9v. Es prohibeix tenir carn amagada: 1303, gener, 4. LC, I, f. 78r; 1313, desembre, 10. LC, III, f. 6v; 1320, gener, 21. LC, VI, f. 13v.

18. T. de MONTAGUT, *Història del Dret Espanyol*, Barcelona 1997, p. 150.

19. J. M. FONT RIUS, «La recepció del Derecho Romano en la Península Ibérica durante la Edad Media», a *Recueil de mémoires et travaux publiés par la société d'histoire du droit et des institutions des anciens pays de droit écrit*, fasc. VI, Montpellier, 1967, p. 85-104.

20. Carreras Candi, BABL (Butlletí de l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona). Valls (any 1299-1325), vol. XII, p. 202 i 206-208; Barcelona (any 1301), BABL, vol. XI, p. 303, 306-308;

cret.²¹ El control del comerç a la ciutat no és estrany a les fonts romanes: per a verificar els pesos i les mesures hi havia a totes les ciutats gregues un fidel de pesos (*zigostate*), que no havia d'enganyar ni ser enganyat i també havia de dirimir en el cas que sorgissin dubtes sobre la qualitat dels sous.²² Era obligat tenir a la vista els pesos i les mesures de totes les coses;²³ es podia actuar contra els mesuradors que admetessin mesures falses²⁴ i contra els qui es dediquessin a la falsa moneda.²⁵ També disposaven d'oficials que havien de vetllar pel manteniment i la salubritat de les vies públiques²⁶ i pel manteniment dels subministraments i el comerç a la ciutat,²⁷ i també disposaven dels edils, magistrats especials per a administrar justícia a la ciutat que estaven al servei de l'administració civil.²⁸

A Barcelona, com en altres municipis catalans, es va reglamentar una directiva relativa a l'harmonització del mercat en tots els aspectes que afectessin l'equitat de les transaccions. Aquesta política de control del comerç probablement no va ser l'expressió d'una política econòmica de la ciutat —encara que repercutís en el pla econòmic—, sinó una conseqüència de les doctrines canonistes i romanistes imperants des del principi del segle XII.²⁹ En qualsevol cas, l'ordenament jurídic es va veure obligat a preveure de forma més o menys desenvolupada el comerç, i la seva regulació, com és obvi, havia d'anar d'acord amb els valors i principis imperants en la societat.

Els doctors medievals declaraven que el frau en els actes comercials, la coacció, la violència i el fet d'oferir informació falsa o inadequada violaven l'equitat d'una transacció i, per tant, eren contraris a la justícia. Pel que fa al preu, hi havia d'haver una equivalència entre mercaderia i preu, de manera que l'estimació d'un preu just era el resultat del tracte natural sense violència ni engany.³⁰

Balaguer (any 1313-1337), BABLB, vol. XII, p. 376-380, 419-423, 521-529 i 531-533; Sant Celoni (any 1370), BABLB, vol. XII, p. 131-133 i 136-149; Vallfogona (any 1393), BABLB, vol. XII, p. 194-195; Amposta (any 1344-1346), BABLB, vol. XII, p. 61-62.

21. A. GOURON, *La Ciencia du droit dans le midi de la France au moyen âge*, Londres, 1984; «La canonistique française méridionale et la Péninsule Ibérique», *L'Église et le droit dans le Midi* (XIII-XIV siècles), Tolosa, 1994, p. 117-143.

22. Codex X, LXXI, 2.

23. Codex X, LXX, 9.

24. Digesto XI, VI, 5.

25. Codex IX, XXIV.

26. Digesto XLIII, X.

27. Digesto L, XI.

28. Digesto I, II, 33 i 34.

29. T. de MONTAGUT, «L'ordenament jurídic...».

30. A. CHAUFEN, *Economía y ética. Raíces cristianas de la economía de libre mercado*, Madrid, 1991, p. 121.

També havien declarat que s'havia d'evitar l'acaparament i la revenda, que es consideraven formes tàcites de violència.³¹

En aquest context eticoreligiós, la normativa es projectava en les direccions següents: *a)* normes destinades a evitar l'engany en la quantitat;³² *b)* normes destinades a evitar la ignorància en la qualitat;³³ *c)* normes destinades a evitar l'engany en la substància;³⁴ *d)* normes destinades a evitar l'acaparament,³⁵ i *e)* normes destinades a controlar els preus.³⁶

La normativa no hauria servit de gaire sense vigilància i, en efecte, fins a 1339 corresponia al veguer³⁷ de donar a conèixer tota la normativa municipal, incloent-hi la que es referia al control del mercat, i d'actuar davant l'incompliment de les ordenances. Per la seva actuació, el veguer, representant de la jurisdicció reial, rebia l'import de les multes per incompliment de les ordenances. La multa es repartia així: dues parts per al veguer i una per al delator. Els productes decomissats es repartien a parts iguals entre el veguer i l'acusador.³⁸

Les autoritats municipals de Barcelona van sol·licitar més tard un oficial que tingués atribuïda de forma exclusiva la funció de control del compliment de la normativa municipal referida al mercat, sol·licitud que va atendre el rei Pere el Cerimoniós. El 19 d'octubre de 1339, atenent la petició del municipi, Pere el Cerimoniós va concedir a la ciutat de Barcelona un privilegi pel qual

31. F. EIXIMENIS, *Dotzè Llibre del Crestià*, II, 1, Girona, 1986, cap. CCCXCI; R. SIERRA BRAVO, *El pensamiento social y económico de la escolástica*, Madrid, 1975.

32. IMHB. Sobre el pes exacte de la carn hi ha normativa des de 1301, *Llibre del Consell*, I, f. 5v, i que es repetirà: 1303 LC I, f. 78v; 1309, LC II, f. 7v; 1314, LC III, f. 12v; 1325, LC IX, f. 11v; 1332, LC XIII, f. 18v.

33. IMHB, 1320, gener, 21. LC VI, f. 11v. «Item que negun carnicer ne altre no gos tenir anyells ne altres carns, la on los cabrits se tendran o se vendran e qui contrafara, pagara per ban cascuna vegada XII sous.» Es repeteix sovint.

34. IMHB, 1341, març, 3. LC XV, f. 44r. «Que neguna persona de qualque estament o condicio sia no gos falsar negun safra, e qui contrafara, perdra lo puny dret sens tota merce, encare ordenaren los dits consellers e prohomens, que tot safra qui sia trobat que sia cremat.»

35. IMHB. Es controla la revenda de carn: 1309, desembre, 10. LC II, f. 6v; 1325, desembre 5. LC IX, f. 9v. Es prohibeix tenir carn amagada: 1303, gener, 4. LC I, f. 78r; 1313, desembre, 10. LC III, f. 6v; 1320, gener, 21. LC VI, f. 13v.

36. IMHB. Es troben en diversos llibres amb llistes de preus de venda del peix: 1303, març, 29. LC I, f. 110v; 1321, desembre, 4. LC VII, f. 15r. Es repeteixen llistes de preus per a altres productes.

37. Pertanyia al veguer el mer i mixt imperi mentre que al batlle només li corresponia actuar en el mixt, és a dir, en les causes que no comportaven pena corporal. J. LALINDE, *La jurisdicción real inferior en Cataluña* (Corts, Veguers, Batlles), Barcelona, 1966, p. 128

38. IMHB. 1316, febrer, 18. LC IV, f. 17v; 1320, gener, 21. LC VI, f. 16v; 1324, juny, 9. LC VIII, f. 30r; 1327, juny, 2. LC X, f. 20r.

es va crear un oficial, el *mostassaf*,³⁹ que tenia com a missió principal donar a conèixer i controlar la normativa destinada al món del comerç.

De manera anàloga al veguer, aquest nou oficial pregonava les ordenances, jutjava i percebia l'import de les multes. També, com el veguer, el mostassaf recorria el territori de la seva jurisdicció en la funció d'inspecció i, d'altra banda, la seva jurisdicció s'estenia a qualsevol condició estamental, incloent-hi persones de condició privilegiada i les persones destacades socialment per raó d'ocupar un càrrec important.

La nova magistratura va generar una documentació pròpia. D'una banda, els *Llibres de Mostassaf*, en què es va anotar, a partir de 1349, agrupada per separat, la normativa municipal ordenada pels consellers, referida al mercat diari, comerç de minoristes i altres activitats que controlava el mostassaf. També s'anotaven en aquests llibres els privilegis privatis del càrrec;⁴⁰ de l'altra, els llibres de *dades e rebudes*, llibres de comptes en què s'anotaven els ingressos i les despeses que comportava l'ofici del càrrec.⁴¹

Els anomenats *Llibres de Mostassaf* contenen: a) els privilegis de l'ofici⁴² i la ratificació de bans;⁴³ b) el pregó que es proclamava cada any en iniciar l'exercici del càrrec,⁴⁴ i c) les normes que dictaven els consellers per controlar el mercat, a les quals el mostassaf havia d'adequar les seves actuacions quotidianes. Les ordenacions no es reagrupen per matèries, sinó que estan barrejades, però segueixen un criteri cronològic.⁴⁵

39. L'ofici ja existia en diverses poblacions de la Corona d'Aragó: València, 1238; Xàtiva, 1239; Castelló, 1283; Alacant, 1252 i 1308, i Mallorca, 1309.

40. IMHB, Registre d'ordinacions especials, dins d'aquesta sèrie es troben set llibres que contenen ordenacions de mostassafia dels segles XIV i XV i corresponen a les signatures següents: V-1, de 1349 a 1356; V-3 de 1362 a 1403; V-4 de 1372 a 1378; V-7, de 1380 a 1391; V-8 de 1387 a 1393; V-9, de 1390 a 1456; V-10 de 1406 a 1498. Moltes d'aquestes ordenances van tenir vigència fins al segle XVI i es van copiar al *Libre de les Ordinacions fetes sobre lo offici de Mostaçaf de 1560*. IMHB, signatura L-72, transcrit i publicat per M. BAJET a *El Mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del «Llibre de les Ordinacions»*, Barcelona, 1994.

41. Una altra font són els *Llibres de comptes*. IMHB, *Consellers*, IV, 9 i Arxiu de la Catedral de Barcelona (a partir d'ara ACB), *Extravagants*, Llibre de comptes de Berenguer Morey, estudiats per J. COMELLES, *El Llibre del Mostassaf de Barcelona. Aproximació a la societat urbana catalana baixmedieval*. Tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona 1993, i també per Carles Vela a l'article «Les ordenacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control municipal sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)», *En temps del Consell de Cent, II. La persistència institucional segles XV-XVII*, Barcelona, 2001, p. 19-45.

42. IMHB, V-4 f. 1, 28, 52v, 81, 91, 104.

43. IMHB, V-9, f. 23v.

44. IMHB, V-7, f.1 i 1v.

45. IMHB, V-1, peixateria i peix: f. 16, 20v, 22, 52, 91; carns: f. 24, 26, 32, 36, 67, 75, etc. Només un dels manuscrits conserva la rúbrica original que facilitava la localització de la normativa. V-7, f. 1.

Els *Llibres de Mostassaf* constitueixen una de les fonts més directes per a conèixer la figura del mostassaf, i és molt important per a la recerca i l'estudi del càrrec, perquè aquesta sèrie de manuscrits permeten, en primer lloc, d'acostar-nos a l'activitat del mostassaf per comprovar-ne les atribucions executives de vigilància i control sobre la conducta dels comerciants en particular; en segon lloc, de distingir-ne l'actuació de la de les altres autoritats, i en tercer lloc, de determinar el camp d'acció del mostassaf i quina normativa havia d'aplicar per a solucionar les controvèrsies comercials. En resum, els *Llibres de Mostassaf* permeten de conèixer el substrat jurídic sobre el qual es fonamentava l'actuació de la policia de mercat o mostassaf de Barcelona.

3.1. SEMBLANCES I DIFERÈNCIES ENTRE LES ORDENACIONS GENERALS I LES DE MOSTASSAFIA

Des de 1350, les autoritats municipals van ampliar el nucli d'ordenacions vinculades a l'activitat comercial establert anteriorment. Aquest fet respon, d'una banda, al requeriment de cobrir les noves necessitats amb el proveïment de productes d'ús corrent i al creixement de la demanda habitual de productes que anteriorment s'adquirien més de tant en tant i, de l'altra, a la voluntat de control de les autoritats municipals.

Tal com veurem, la normativa a la qual s'havia d'atènyer l'oficial mostassaf en l'exercici del seu càrrec estava incardinada en la normativa promulgada pel municipi, encara que presenta caràcters propis. Aquestes ordenacions rebien el qualificatiu d'*ordenacions del mostassaf*.

S'ha d'assenyalar com a caràcters comuns, en primer lloc, que les ordenacions generals i les de mostassafia les produïa la mateixa font, l'autoritat municipal, que era l'única que tenia la facultat de redactar normes per a resoldre els problemes i possibilitar la convivència ciutadana. En segon lloc, que la normativa afectava tots els ciutadans, com se sol deduir de les fórmules que utilitzaven en la promulgació dels textos: «[...] que tota persona de cualsevol condició [...]», «Ara oiats per manament del mostassaf ordenaren los consellers e promens de la ciutat que tota persona de cualsevol condicio que revene candeles de cera per les Iglesias e altres llocs prene les dites candeles de tal nombre que no pusca haver guany en la venta e qui contrafara perdra les candeles e pagara per ban cascuna vegada II sous»,⁴⁶ i d'altres com: «a tots aquells qui comprar ne vullen», que posen de manifest que tots els ciutadans havien de ser tractats igual,

46. IMHB, V-4, f. 50r.

sense privilegis: «Ara hoiats per manament del mostassaf ordenaren los consellers e promens de la ciutat que tot pescater e pescatera e altra persona qui vena peix que lo haura a vendre al pes. E que haura a vendre a tots aquells qui comprar ne vullen als preus que ordinats hi son. sots ban de V sous.»⁴⁷ En tercer lloc, per a assegurar-ne l'execució i impedir la reiteració de delictes, els preceptes que conté la normativa van acompanyats de l'amenaça d'una sanció, que es traduïa en la imposició d'una multa, la pèrdua de llibertat o una pena corporal. Així doncs, totes les ordenances constaven invariablement de dues parts, una de descriptiva del comportament que es volia regular i una altra en què constava el càstig, en cas d'infracció, i el cost i la distribució de les multes imposades.

Això no obstant, per la forma de publicació, les ordenances de mostassafia es distingeixen de les generals en dos aspectes. D'una banda, les feia publicar el mostassaf; de l'altra, sembla que la vigència no era indefinida i que cada any les ratificaven els consellers, encara que el contingut del capítol sigui el mateix: «Refarmacio dels bans. Ara oiats tot hom generalment per manament del dit Mostassaf Ordenaren los Consellers e prohombres de la dita ciutat de Barcelona, que totes les ordenances e bans fets e publicades sobre lo offici de la mostassafia per consellers e promens en temps passat sien servades e retengudes car los dits consellers e promens ab veu de la present publica crida refermen e afermen de nou ordenan les dites ordinations e bans segons en aquells es contengut.»⁴⁸

Pel que fa al contingut, les ordenances que contenen els llibres de mostassafia, a diferència de les generals, només es destinaven a regular les activitats dels ciutadans pel que fa a comerciants o artesans, que, com a membres de les corporacions gremials, s'obligaven a complir-les a través del jurament personal que feien cada any, per mandat dels consellers.⁴⁹ D'altra banda, les ordenances de mostassafia només es relacionaven amb l'activitat comercial i manufacturera o referida a especuladors, revedors o proveïdors que anaven a la ciutat, i es refereixen concretament a tres grans àrees:

1. Normes sobre l'exercici de l'activitat comercial: comprenen tota la normativa referent al control de preus, pesos i mesures i la supervisió de carrers i places en què s'exercia el comerç i l'actuació de revedors.

2. Ordenances reguladores de la qualitat dels productes alimentaris i la seva comercialització: carns, caça, volateria, espècies, oli, fruita i verdures, farina, pa, peix fresc i salat, vi i tavernes.

47. IMHB, V-1, f. 89v.

48. IMHB, V-9, f. 23v.

49. IMHB, V-4, f. 85v. «[...] Que los consols dels oficis vinguen a jurar en poder del mostassaff [...]»

3. Ordenances reguladores de la qualitat de productes manufacturats: vasos de fang, cuir, pells, llenya, cera, fils i teixits, carbó, palla, sabó, cadires i armaris, espelmes, totxos, gerres, bótes, cendra, fil i teixit de llana, objectes de metall, cordes i sabates.

A partir de 1349, la normativa preexistent es va copiar i es va reagrupar amb les normes acabades de promulgar als nous llibres, els llibres de mostassafia. En conseqüència, es van mantenir separades les ordenances que havia de fer complir el mostassaf, com a policia de mercat, de la normativa restant. Podem pensar que els consellers volien, amb això, a més de facilitar la tasca del nou oficial, posar unes bases més fermes per aprofitar i ordenar el mercat diari de Barcelona, que proporciona un àmbit més que acceptable per a l'intercanvi de mercaderies, en benefici de la ciutat.

4. LA FIGURA DE LA POLICIA DE MERCAT.⁵⁰ DIVERSES CONCEPCIONS DE L'OFICI

En relació amb l'origen, abans que res, s'ha d'assenyalar que la figura de policia de mercat es pot identificar amb noms diferents segons l'època o el país: *agoránomos*, a Grècia; *edil curul*, a Roma; *eparca*, a Bizanci; *governador*, del soc musulmà, *almotacén*, *mostassaf*, *prevost de marchands*, etc., són les més freqüents entre les diverses denominacions que rebia el càrrec, que tenia les atribucions de la vigilància de mercats, el control de pesos i mesures i la inspecció de la qualitat i els preus de les mercaderies.

Marçais⁵¹ considerava que la figura del magistrat que tenia jurisdicció sobre la qualitat dels productes, la inspecció de mesures i pesos, etc., era coneguda pel món grecoromà, i els musulmans, que la van recollir de la tradició del món clàssic, la van fixar en un ofici anàleg a les ciutats sirianes, i d'allà es va estendre a tot l'Imperi.

Aquesta figura, a les zones de llengua catalana de la Corona d'Aragó, va rebre, en el seu moment, el nom de *mostassaf*, terme que, com el castellà *almota-*

50. En relació amb això, veg., M. BAJET, *El Mostassaf de Barcelona i les seves funcions...*

51. G. MARÇAIS, «Considerations sur les villes musulmanes et notamment sur le rôle du Moh-tasib», *Recueils de la Société Jean Bodin, La ville*, Brussel·les, 1954, p. 249-261. «On peut se demander si elle est purement et originariement une création de l'Islâm. Cela est bien douteux; il semble du moins qu'il y ait lieu de distinguer. La tenue matérielle des cités, la police des rues, des marchés et des lieux publics incombait déjà à des fonctionnaires que connaissait le monde gréco-romain. Les Musulmans avaient pu en recueillir la tradition. Dans les villes de la Syrie na-guère byzantine, où ils recevaient leur initiation à l'urbanisme, ils avaient rencontré l'agora-

cén, deriva de l'àrab 'al-muhtasib'.⁵² Això no obstant, a París el càrrec amb competències anàlogues s'anomenava *prevost de mercaders*,⁵³ i durant els segles XIV i XV el seu camp d'acció comprenia funcions de policia: control de pesos i mesures, de la producció i el comerç del pa, comerç de carn, peix, fruita, verdures, vi i altres productes com fusta, carbó, etc. Aquest oficial aplicava una gran part de l'activitat a controlar el mercat.⁵⁴

Per a designar l'acció política i administrativa de la ciutat, Francesc Eiximenis (1340-1408) feia servir el terme *policia*, adaptat directament del llatí *politia*, per a referir-se a l'organització de la ciutat proposada per Aristòtil.⁵⁵

El terme d'origen grec *policia*, present en l'obra d'Aristòtil amb el significat de 'lleis per als ciutadans i ordre en la cosa pública de la ciutat', va passar a través dels romans al món cristià.⁵⁶ Amb tot, al segle XIV es troba rarament usat en les fonts per a designar el conjunt de mesures per a fer regnar l'ordre i l'equitat a la ciutat. Tampoc no s'usava el terme *policia* per a designar la figura d'un oficial que defensava els interessos dels ciutadans del municipi, en el sentit que

nome, successeur probable de l'édile curule romain. Ici comme ailleurs, dans tous les vieux pays nouvellement annexés, les fonctions indispensables à la vie citadine durent continuer à être assurées par les fonctionnaires en place et selon les formes éprouvées par un long usage. Cependant l'Islâm régnait, et il allait marquer de son empreinte l'héritage hellénistique qu'il avait recueilli.»

52. J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, 1985. «Mostassà, abans mostassaf [...] de l'àrab hispànic muhtasáb (àrab múhtasib, participi actiu de la VIII forma del verb hásab 'comptar')».

53. DE LA MARE, *Traité de la police*, vol. I i II, París, 1722; vol. III, París, 1719; vol. IV, París, 1738.

54. DE LA MARE, *Traité...*, vol. II, p. 6 i s., «20 Avril 1393. Ordonance du Prevôt de Paris pour la Police des vivres».

55. J. WEBSTER, *Francesc Eiximenis, la societat catalana al segle XIV*, Barcelona, 1967, p. 11-13. Evoca la doctrina aristotèlica sobre el dret propi de la ciutat, utilitzant en aquest cas per a argumentar l'obligació que els ciutadans es classifiquin en tres estaments: «Emperò, segons policia aprobada e antiga que s'apella aristotílica, tots los habitants de la ciutat deuen ésser partits per tres mans» (cr. XII, cap.115); «Policia» s'entendria com a cosa pública i per Eiximenis la «Cosa pública és alguna comunitat de gents ajustades e vivents sots una mateixa llei, e senyoria, e costumes, si es vol aital ajustant sia regne, o ciutat, o vila, o castell, o qualsevol semblant comunitat que no sia una casa sola» (*Regiment de la Cosa Pública*, cap.1).

56. Al final del segle XII una bona part de l'obra d'Aristòtil ja havia estat traduïda al llatí. Els comentaris d'Averrois sobre la *República* de Plató i l'*Ètica a Nicòmac* van permetre conèixer l'obra de Plató a l'Occident cristià. Uns quants anys després del redescobriment de l'*Ètica* d'Aristòtil, sant Albert Magne i sant Tomàs (1226-1274) utilitzen la seva obra per a fer una síntesi entre la ciència social grega i la doctrina i tradició cristiana. En relació amb el pensament grec clàssic transmès a l'Occident cristià, veg. Chaufen.

més tard va recollir Covarrubias «al que gobierna las cosas menudas de la ciudad y el adorno della y la limpieza».⁵⁷

A propòsit de l'origen del mostassaf, oficial del qual se servien els monarques i les ciutats per defensar els interessos de la comunitat cristiana, s'ha defensat reiteradament que el coneixement i la transmissió del contingut d'aquest ofici públic s'hauria fet a través del món àrab.⁵⁸ Per bé que és molt coneguda l'existència i la importància de la figura en l'àmbit musulmà, una altra cosa és que la font d'inspiració per a la creació d'aquest oficial i la regulació de les seves competències a Barcelona, o a València, fos influència de l'organització urbana andalusí.⁵⁹

A partir del segle XII a les comunitats urbanes europees es van imposar noves condicions jurídiques i econòmiques,⁶⁰ i per la via de l'excepció els habitants dels nuclis urbans, com a comunitat, van viure una situació singularment complexa, ja que la prosperitat de la ciutat estava vinculada a la bona organització d'aquesta.

D'una banda, la burgesia es va transformar en un grup reconegut pel rei; a aquest grup hom li van atorgar una organització jurídica pròpia a través de la concessió d'estatuts municipals que reconeixien l'autonomia municipal i un dret especial comú a tots els habitants.⁶¹ En aquestes comunitats, les autoritats tenien la facultat de completar a través de les ordenacions el dret de la ciutat (*ius proprium*) per satisfer les noves exigències, com ara la necessitat de resoldre el proveïment dels habitants regulant l'organització del mercat i la reglamentació de l'activitat comercial.

De l'altra, la nova normativa, que formava part del conjunt de la legislació urbana, necessitava com a òrgan per a impartir justícia jutges especials que tenien les competències fixades pel dret urbà i circumscrites al territori en el qual regien. L'essencial és que cada *universitas* tenia un cos de magistrats particulars o n'hi havia diversos dotats d'atribucions especials. Es tracta de persones que no estaven implicades professionalment en aquesta activitat.

57. COVARRUBIAS, *Diccionario de la lengua*, Barcelona, 1943, segons la reimpressió de 1611.

58. F. SEVILLANO COLOM, *Valencia urbana medieval a través del oficio de Mustasaf*, València, 1957; A. PONS, *Libre del Mostassaf de Mallorca*, Mallorca, 1949; P. CHALMETA, *El Señor del zoco en España*, Madrid, 1973.

59. R. B. FOSTER, «Agoranomos and Muhtasib», *Journal of the economic and social history of the Orient*, vol. 13 (1970), p. 128-144; T. GLICK, «Muhtasib and Mustasaf: A case study of institutional diffusion», *Viator*, 2, 1971.

60. Encara que presenten una varietat extraordinària de models, veg. A. CHÉDEVILLE, J. LE GOFF, J. ROSSIAUD, *La ville en France au moyen age*, París, 1998, p. 159-253.

61. M. BELLOMO, *La Europa del derecho común*, Roma, 1999, p. 85-121.

En aquesta situació general va tenir lloc la recepció del dret comú, en especial el dret romà, que tenia una forta connotació ciutadana i apareixia com un pou de materials que podien ser utilitzats per a donar resposta als qui pretenien regular les relacions pròpies de la vida urbana i extraure també un nou concepte de justícia basat en el restabliment del poder públic.⁶²

En conseqüència, paral·lelament a la mercantilització de la societat, va aparèixer dins d'una nova concepció del poder públic, i a partir del *ius proprium*, una institució representativa de la seriositat comercial. Aquesta figura va emergir del dret comú considerat, com suggereix Bellomo, «no como un derecho positivo, sino como un derecho del que eternamente, como se creía, se irradian la lógica jurídica, las *figurae* jurídicas, la terminología y los mecanismos del razonamiento jurídico hasta incorporarse y ser parte esencial y constitutiva del mismo *ius proprium* colocado en el primer puesto en la graduación de las normas locales».⁶³

En aquest context, la policia de mercat va ser una institució que es va incardinar en el nou ordre ciutadà i que es va configurar dins d'unes ciutats que rebien el dret comú com un ordenament jurídic municipal (València, Tortosa, Lleida). En aquest cas, si bé les competències de la policia de mercat eren molt semblants a les de l'oficial musulmà, la gran diferència entre la institució musulmana i la cristiana consistia en el fet que per al món islàmic el poder del policia de mercat tenia un sentit essencialment religiosomoral; en canvi, a les ciutats de la Corona d'Aragó, com Barcelona o València, era un magistrat les funcions del qual estaven al servei de l'administració civil per a fer complir una normativa o dret urbà incardinat en el *ius commune*, seguint la tradició procedent de l'antiguitat grega i romana. La tradició aristotèlica juntament amb la tradició legal romana i el pensament canònic van gestar un model propi diferent del de la cultura islàmica.

Per a assegurar l'eficàcia d'una administració local cada cop més complexa, el mostassaf havia de fer regnar la justícia a la ciutat; és a dir, no només havia de resoldre equitativament els litigis, sinó que, més àmpliament, havia de prendre totes les mesures susceptibles de fer mantenir l'ordre i l'equitat, i assegurar-se, d'altra banda, els recursos necessaris per a aconseguir-ho.

En definitiva, encara que van ser dues les vies de transmissió de la tradició clàssica —el món islàmic i el *ius commune*—, en aquest cas la policia de mercat va trobar les arrels en el dret romà justinià, amb textos que poden ser invocats com a antecedent d'un càrrec que tenia per objectiu fer complir el dret urbà.

62. M. BELLOMO, *La Europa...*, p. 61-66; T. de MONTAGUT, *La Administración de Justicia*, p. 664-667.

63. M. BELLOMO, *La Europa...*, p. 99.

5. POLICIA DE MERCAT A LA CIUTAT DE BARCELONA ALS SEGLES XIV-XV

S'han fet anàlisis notables sobre la policia de mercat que vinculen aquesta figura a diversos aspectes del desenvolupament mercantil d'algunes ciutats de la Corona d'Aragó: València,⁶⁴ Mallorca,⁶⁵ Granollers,⁶⁶ Puigcerdà,⁶⁷ Castelló,⁶⁸ Vic,⁶⁹ Tarragona,⁷⁰ Vilanova,⁷¹ Barcelona,⁷² Eivissa,⁷³ etc. No es tracta ara de repetir el que ja ha estat escrit però són imprescindibles certes referències

64. F. SEVILLANO COLOM, *València urbana medieval a través del oficio de Mustaçaf*, València, 1957.

65. A. PONS, *Libre del Mostassaf de Mallorca*, Mallorca, 1949.

66. *Llibre de Ordinacions del Consell de la Vila de Granollers. 1418-1452*, Granollers, 1932. La transcripció és precedida d'una presentació d'Alfred Canal i Comas.

67. S. GALCERAN, *La indústria i el comerç a Cerdanya*, Barcelona, 1978.

68. F. A. ROCA TRAVER, *El Mustaçaf de Castellon y el «Libre de la Mustaçaffia»*, Castelló, 1972.

69. A. GARCIA, «El Llibre del Mustaçaf de Vich», *Ausa* (Vic), núm. 11 (1995), p. 18-23. Del mateix autor, «La Actuación Procesal del Mustaçaf», *Ausa* (Vic), núm. 17 (1956), p. 301-310.

70. F. CORTIELLA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*, Tarragona, 1984, p. 93-110.

71. C. BARCELÓ, *El mercat de Vilanova i la Geltrú. Aproximació històrica*, Vilanova i la Geltrú, 1991, p. 29-32.

72. M. BAJET ROYO, *El Mostassaf...*; J. COMELLES, *El llibre dels Mostassaf...* També cal referir-se a l'acurat article publicat per Carles VELA amb el títol «Les ordinacions de mercaderies encamerades...», en aquest cas, l'autor fa referència a la figura del mostassaf a la Barcelona medieval i aporta poques novetats sobre la institució; a més, Vela mostra una certa confusió en les afirmacions derivades de la lectura del llibre publicat per l'autora d'aquestes línies, *El mostassaf de Barcelona...*, especialment quan afirma que del llibre es dedueix que el mostassaf legislava. Per a desfer l'equívoc n'hi ha prou de llegir les conclusions a què s'arriba després d'analitzar el càrrec de mostassaf a Barcelona al segle XVI en la citada obra (p. 211-217, i en especial, 213-215): «Pel que fa a l'actuació, és a dir, a l'exercici de les funcions pròpies del seu càrrec, durant el segle XVI el titular temporal del càrrec tenia potestat per a fer publicar les ordenacions, vigilar-ne el compliment i jutjar sobre els assumptes de la seva competència. Sobre el tema d'atribucions en la disposició de normativa, podem considerar que la fórmula «Ara oiats per manament del mostassaf, ordenaren los consellers [...]», posa en relleu la potestat del mostassaf de fer públic i executar les ordinacions i la dels consellers de reglamentar. En les qüestions referents al control en el compliment de la normativa, cal destacar el paper de vigilància sobre els establiments, les transaccions mercantils i la inspecció de productes. Arribats en aquest punt, resulta interessant destacar que el mostassaf de Barcelona actuava com a oficial inspector per comprovar que es complien les ordenances acordades pels consellers, l'observança de les quals li corresponia garantir.»

73. A. J. SOBERANAS, *Llibre del mostassaf d'Eivissa*, Madrid, 1977; A. FERRER ABÁRZUZA, «El Llibre del mostassaf d'Eivissa. La vila d'Eivissa a la baixa edat mitjana», treball d'investigació inèdit, Bellaterra, UAB, 2002.

per a enquadrar millor la figura de la policia de mercat de Barcelona en l'època medieval.

5.1. CREACIÓ DEL CÀRREC DE MOSTASSAF

El càrrec de mostassaf de Barcelona va ser creat per Pere el Cerimoniós per un privilegi de 19 d'octubre de 1339,⁷⁴ a petició dels consellers de la ciutat.

Com se sap, a l'edat mitjana a Barcelona coexistien diverses jurisdiccions. La del veguer i la del batlle, a grans trets, es diferenciaven pel fet que la del primer era de caràcter territorial (destrictual), mentre que la del segon era de caràcter local.⁷⁵ La creació de la nova magistratura va originar possiblement conflictes de competències entre aquests dos magistrats, que van donar lloc a greus controvèrsies que van durar més de quaranta anys. Per això, més tard en va ser ratificada l'autoritat en diversos documents.⁷⁶ Aquestes notables interferències es produïen per la naturalesa del càrrec, perquè la delegació de la funció de protecció reial en el mostassaf va comportar una actuació judicial, activitat que exercia en nom del monarca i que es limitava als assumptes de la seva incumbència. La concurrència, això no obstant, no hauria hagut de confondre les competències, ja que la naturalesa de l'assumpte determinava a qui li competia i el mostassaf només tenia facultats judicials pròpies de la seva administració, per a defensar els interessos propis de la comunitat que depenia del rei, en una matèria reservada, i que escapava de la jurisdicció del veguer i del

74. Aquesta és la data que consta en el privilegi reial, Arxiu de la Corona d'Aragó, pergami núm. 317, publicat per P. BOFARULL MASCARÓ, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* (CODOIN), Barcelona, 1847-1910, VIII, p. 186. El privilegi es va copiar a *Primer llibre verd dels privilegis de Barcelona*, f. CCCLXXIII. Posteriorment es va recollir la mateixa data: «Datum Barcinone quarto decimo Kalendas Novembris, anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo nono» a *Libre de les Ordinacions fetes sobre lo offici de Mostaçaf*, f. IV, IIr, IMHB, signatura L-72. Transcrit i publicat per M. BAJET a *El Mostassaf de Barcelona...*, p. 238-241. Encara que Capmany defensa la possibilitat que s'hagués concedit la mostassafia el 1323 en virtut d'un privilegi de Jaume II: *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes en la antigua ciudad de Barcelona*, Barcelona, 1961-1963, vol. II, apèndix, p. 111, XAMMAR ofereix dades confuses: «Privilegium Aedilis Barcinonae est a Rege Petro Civitati concessum 14 Novembris 1323», *Civilis doctrina de Antiquitate...*, Barcelona, 1668, p. 80.

75. J. LALINDE, *La jurisdicción real...*, p. 88.

76. Veg. M. BAJET, *El Mostassaf...*, p. 242-247. «Prohibición al canceller y a los oidors de la corte real interferir en los asuntos que competen al mostassaf», «Declaraciones complementarias sobre los oficiales de la Casa de la Moneda», «El rey concede al mostassaf potestad para actuar contra mercaderes, revendedores y todos llos que falseen pesos y medidas en beneficio propio aunque estas atribuciones hubieren pertenecido a otros magistrados».

batlle. Aquest entramat es posa de manifest en el seu moment: «Ara hoiats totom generalment que notifiquen y fan saver de part dels magnifics veguer balle mostaçaf de la ciutat de Barcelona so es de quiscu dells en quant toca llur jurisdicció [...]»⁷⁷

Els consellers de Barcelona, per aclarir aquestes discussions, van demanar també informació sobre les competències del mostassaf al municipi de València, des d'on els van respondre amb dues cartes i un manuscrit que Sevillano Colom va anomenar *Libro de Ordenaciones del mustaçaf*.⁷⁸

El càrrec de mostassaf era anual i es renovava el dia de Sant Andreu, encara que a partir de 1357 l'elecció es feia el dia de Santa Llúcia. En relació amb el sistema d'elecció, els consellers presentaven tres candidats, dels quals el rei n'escolliria un. En cas d'absència del monarca, era un representant seu, el batlle general de Catalunya, qui feia el nomenament.⁷⁹

Podem dir, per tant, que sembla que hi hagi hagut dues tradicions en l'elecció del càrrec: una primera, amb la participació del municipi en l'elecció d'aquest oficial públic que controlava assumptes estrictament propis dels membres de l'associació veïnal, i una segona, de designació reial, pròpia de les grans ciutats i que, per la seva importància política, va vincular aquests agents municipals al poder central. A la llarga, el càrrec va constituir un exemple d'articulació entre les funcions del rei (en el territori de la Corona) i les funcions municipals privatives a través de la mateixa organització municipal.

Un cop designat el candidat, abans d'iniciar el mandat havia de prestar jurament davant de les autoritats, jurament que garantia una actuació honrada i fidel.⁸⁰ Prenien el jurament el batlle i els consellers per separat. En virtut d'aquest jurament, el mostassaf s'obligava a complir fidelment l'ofici.

En primer lloc, en relació amb els emoluments procedents de les multes,⁸¹ n'havia de donar una tercera part als pesadors⁸² com a satisfacció pel treball

77. M. BAJET, *El Mostassaf...*, f. CVIII^v.

78. F. SEVILLANO COLOM, *València urbana a través del oficio de Mustaçaf*, València, 1957, p. 148 i 392-393.

79. Rúbriques de Bruniquer, *Ceremonial dels Magnífics Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1913, vol. II, p. 201.

80. Tots els detalls de l'elecció i el jurament es van recollir al *Libre apellat Consueta*, que dona un quadre complet de l'organització municipal de Barcelona en aquell moment. Veg. l'edició del text primordial, precedida d'un pròleg de Ferran Valls-Taberner i seguida d'unes notes d'Agustí Duran i Sanpere a *Libre apellat Consueta*, Barcelona, 1927, p. 11-13 i 17.

81. IMHB, *Consellers*, IV, 9. Es guarden dos llibres de comptes (dates i rebudes) que corresponen a la gestió efectuada per Joan Çes Avasses el 1399 i Berenguer Morey el 1401. Veg. COMELLES, p. 59-69 i també VELA, p. 27.

82. ACB, *Extravagants, Llibre de comptes de Berenguer Morey* (1401). L'exemplar permet de conèixer el detall d'aquests pagaments.

realitzat, i de les dues restants se'n feien una altra vegada tres parts: una era per al rei,⁸³ una altra per a la ciutat,⁸⁴ i l'última és la que es quedava ell mateix com a salari. Amb tot, la mecànica de repartiment va variar al llarg dels anys.

En segon lloc, havia de retre comptes al representant del rei i al municipi un cop finalitzat el càrrec i havia de visitar els següents pobles pròxims a la ciutat: Sant Andreu del Palomar, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Badalona, Tiana, Ripollet, Sarrià, Sant Boi, Sant Just Desvern i Sant Feliu d'Alfons. Finalment, no havia de sortir de la ciutat ni abandonar el càrrec més enllà de dos dies.⁸⁵

Pel que fa als deures i a les atribucions del mostassaf, segons el privilegi reial de 1339 podem constatar que les matèries de la seva competència eren els pesos i les mesures, els preus i les falsificacions.⁸⁶ Sobre aquestes matèries tenia, d'una banda, atribucions executives (de vigilància i control), i de l'altra, atribucions judicials, assessorat pels veedors o cònsols de l'ofici i guiat per les normes establertes, que havien estat publicades i recollides als diversos llibres d'ordenacions.

Tenint en compte, doncs, aquesta normativa teòrica, el mostassaf en l'exercici de la seva activitat com a oficial públic tenia la missió de protegir els interessos econòmics dels ciutadans consumidors i productors vetllant per l'equitat en el comerç i fent complir les mesures adoptades pel Consell de Cent per a evitar les pràctiques comercials abusives.

Per a exercir el càrrec disposava d'uns mitjans, els pesos i les mesures originals, el segell, els llibres de registre, els llibres d'ordenacions «per lo ofici de mostassaf», etc. Tot això probablement es guardava a l'escripció del mostassaf, un espai que a Barcelona segurament estava a l'Ajuntament de la ciutat.

83. IMHB. *Consellers IV*, 9, *Llibre de Joan...*, veg. COMELLES, p. 66, i també VELA, p. 27.

84. *Llibre de Joan...*, veg. COMELLES, p. 69, i també VELA, p. 27.

85. Biblioteca Universitària de Barcelona, *Llibre appellat Consueta*, signatura 21-2-20, f. 16v., transcripció d'un text marginal en l'original del *Llibre...* Es transcriu pel seu interès ja que tracta de la reglamentació interna de l'ofici i no consta en l'edició de Valls i Taberner: «Dijous a XVII de Juny del any 1406 los honorables Consellers de la ciutat de Barcelona ab Consell de XII promens, avens aquelles i a moltes altres coses per poder i autoritat del Consell de Cent Jurats de la dita ciutat celebrat dimars a 25 del mes de maig del passat dit any e de la mayor part d'aquells, ordenaren i statuiren que casqun Mostassaf de la dita ciutat com sera clar abans que puxa usar del officii de la mostassafia se haya stranyer mijansant sagrament e homenatge que per això haya a prestar en poder dels consellers y que durant lo regiment del dit officii de mostassafia sens expresa licentia i voler dels consellers no eixa de la dita ciutat per restar fora aquella si donchs no per raho de son officii mes avant de 2 dies ne desamparara per qualsevol causa o raho lo dit regiment.»

86. Ens referim només a les competències de policia de mercat i deixem de banda les que tracten de portals, finestres, camins, etc., que també estaven sota la seva jurisdicció.

El mostassaf disposava d'una petita plantilla de col·laboradors; els pesadors, *sayons*, escrivans, i sobretot els experts en l'ofici, veedors o cònsols, que per la seva formació hom els reconeixia públicament la capacitat d'inspeccionar, informar i contribuir a formar el criteri del mostassaf en les matèries que desconeixia.⁸⁷

Com a oficial responsable del mercat, feia servir els anomenats *Llibres de mostassaf*, que li permetien d'obtenir la informació necessària per a actuar correctament, ja que contenien, com hem vist, les normes referents als seu ofici.

També era un deure del mostassaf notificar públicament a través de pregons els preceptes que reglamentaven el comerç interior de la ciutat; és a dir, manava executar les ordenacions que els consellers haguessin acordat.⁸⁸ Per això, cada any a l'inici del mandat, en un acte protocol·lari, perquè el contingut no variava, publicava la normativa que hauria de regir el comerç. Consistia en la notificació pública dels preceptes que reglamentaven els assumptes privatis de la seva jurisdicció i rebia el nom de *Crida fabedora quiscun any per lo Mostaçaf*.⁸⁹

En relació amb la retribució, el mostassaf no rebia un salari fix, sinó que es basava en la recaptació d'una part dels ingressos que procedien del cobrament de les multes que imposava. Però no tot eren beneficis, perquè l'exercici de la magistratura comportava despeses considerables tant en salaris dels col·laboradors (escrivà, pregoner, *sayons*, etc.) com en el lloguer d'animals, manutenció del seguici fora de la ciutat, etc.

5.2. ATRIBUCIONS DEL CÀRREC

1. *Atribucions de vigilància i control*: El mostassaf exercia les funcions pròpies del seu càrrec anant directament als punts de venda, acompanyat si calia d'un dels veedors o d'algun oficial inferior, per controlar que es comerciava sense frau i que es complia la normativa vigent. En les funcions d'investigació i inspecció estaven facultats per a requerir i examinar tot el que podia servir d'informació per a complir millor la seva missió. Les persones que exercien les ac-

87. ACB. *Llibre...* Hi ha anotades les despeses que li ocasionen. Veg. COMELLES, p. 72-74, i també VELA, p. 27.

88. Segons el privilegi de creació del càrrec, M. BAJET, *El mostassaf...*, p. 240: «Quodque quilibet Mostaçaffus in principio administracionis eiusdem officii faciat preconizari per preconem publicum in locis dicte civitatis in quibus preconitzaciones fieri sunt solite [...]»

89. IHHB, V-9, f. 97.

tivitats de venda de productes d'alimentació o manufacturats tenien l'obligació de facilitar l'accés als establiments i de donar permís per a examinar tots els productes.

Les fonts ens permeten examinar en què consistia el control de l'activitat comercial i en podem deduir que la part més important de tota la seva actuació com a magistrat consistia en el següent:

a) El control de pesos i mesures. Atès el caràcter estrictament local de l'utillatge bàsic de compravenda i dels patrons, era obligació del mostassaf guardar els originals dels pesos i les mesures, i d'acord amb els patrons, de donar-los validesa, a l'inici del seu mandat, amb un segell o senyal a les balances, pesals, etc.

b) L'organització de les places i dels espais que acollien el mercat. El mostassaf havia de fer respectar els llocs assignats per a la venda i la revenda, l'ordre en la descàrrega dels productes i la neteja de les deixalles que es produïen.

c) La regulació de la distribució i la circulació de mercaderies perquè fossin accessibles a tots els ciutadans i per a evitar l'acció dels acaparadors.

d) La comprovació que les vendes es feien segons els preus establerts.

f) El control de la qualitat dels productes al mercat; és a dir, havia d'evitar l'adulteració i la falsificació de les mercaderies.

2. *Atribucions judicials*: Després d'examinar l'objecte del conflicte tenia autoritat per a arribar a prendre una resolució, és a dir, una sentència, i estava legitimat per a exigir les penes que imposava: «Nos enim iam dicto mostassaffo tenore presentis carte nostre damus et concedimus cognitionem et decisionem executionem et exactionem.»⁹⁰ En el privilegi de la creació del càrrec, el rei va concedir al mostassaf coneixement i decisió, execució i exacció. Així, hem d'insistir a assenyalar que el mostassaf havia d'imposar solucions jurídiques en els conflictes d'interessos derivats de la mateixa dinàmica del tràfic econòmic i mercantil que no es podien resoldre per la via amistosa o consensual, sinó que es ventilaven processalment davant de la seva jurisdicció i com a conflictes judicials de pretensions controvertides entre les parts.

6. CONCLUSIONS

En definitiva, a Barcelona durant la baixa edat mitjana els poders públics, el municipal en concret, van desenvolupar sempre una intervenció intensa sobre les activitats relacionades amb el mercat de la ciutat a partir d'un model de la so-

90. M. BAJET, *El Mostassaf...*, p. 240.

cietat occidental cristiana. I així van entrar de ple en el control de les activitats econòmiques com una de les seves notes característiques.

La documentació generada pels consellers relativa a l'ordenament de la vida econòmica permet d'apreciar certs lligams entre el *ius commune* i el *ius proprium*. Aquests lligams es posen de manifest, d'una banda, a través de la normativa ordenada pels consellers de la ciutat, que constituïa un sistema de normes que regulaven el funcionament del mercat en el sentit físic (places, llocs de venda, etc.) i també en un sentit més extens, ja que regulaven els mecanismes propis del mercat de productes (oferta, preu, distribució). Amb tota aquesta normativa que reglamentava les activitats econòmiques dins de la ciutat, es protegia els compradors (que adquirien els béns per cobrir les seves necessitats) en els seus drets contractuals enfront dels comerciants que actuaven moguts per l'objectiu del guany. D'altra banda, també s'evidencien a través d'una institució, la mostassafia, que tenia com a acció prioritària controlar el procés d'intercanvi, i en última instància, a través de la figura del mostassaf, que, com a titular de jurisdicció, resolvia els nous conflictes que provenien de les activitats econòmiques creixents. La figura del mostassaf es va convertir, dins d'aquest ordre, en el centre d'un sistema en el qual convergien interessos econòmics dispars i normes jurídiques que intentaven harmonitzar-los.